

Dificultăți în traducerea construcțiilor pasive din discursul științific în limba engleză

de

CARMEN MAFTEI

Prezenta lucrare este o secvență a unui studiu contrastiv de mai mare amploare care are drept finalitate abordarea categoriei gramaticale a diatezei, cu particularitățile specifice limbilor engleză și română. Studiul de față își propune să prezinte o imagine cât mai completă a dificultăților care pot apărea în traducerea diatezei, din perspectivă contrastivă. Lucrarea începe cu o scurtă parte teoretică urmată de fragmente de texte aparținând discursului științific în care se vor identifica modalități de redare a diatezei și vom discuta dificultățile pe care diateza le poate genera, urmărindu-se corespondențele dintre cele două limbi.

Diateza în limba engleză

În limba engleză, specialiștii recunosc două diateze marcate formal: diateza activă și diateza pasivă. Potrivit lui Randolph Quirk (1990: 44), distincția dintre activ și pasiv se face doar în situația în care verbul este tranzitiv, iar distincția diateza activă — diateza pasivă se aplică la nivelul întregii propoziții. Astfel, subiectul propoziției active devine agentul propoziției pasive, care poate fi menționat sau nu. Atunci când este menționat în propoziție, agentul este introdus de prepoziția *by* iar complementul direct din propoziția activă devine subiectul propoziției pasive. Potrivit aceluiași autor, este indicat să se folosească diateza activă în locul celei pasive: “in the sentences where there is a choice between active and passive, the active is the norm” (Quirk 1990: 45).

Levițchi și Preda (1997: 119) includ în categoria verbelor care pot fi utilizate la diateza pasivă și verbele intransitive prepoziționale, spre deosebire de limba română unde diateza pasivă este proprie doar verbelor tranzitive. Aceste verbe intransitive prepoziționale sînt grupate în două categorii: verbe cu propoziție fixă: *to rely on/upon*, *to consist of*, *to consist in* etc. și verbe care pot fi folosite și fără propoziție, dar când sînt utilizate împreună cu aceasta le modifică sensul, apropiindu-se de funcția particulelor adverbiale: *to look for*, *to come across* (în construcțiile pasive prepoziția devine particulă adverbială). În limba engleză, diateza pasivă este folosită în general mult mai frecvent decît în limba română. Acest lucru se întîmplă și datorită faptului că ea cuprinde și echivalentele unor construcții reflexive sau reflexiv-pasive cu caracter impersonal din limba română (Bantaș 1991:44).

Echivalența în traducere

Cerințele unei traduceri reușite au fost formulate inițial de către Tytler într-un eseu publicat în 1791. În timp, aceste cerințe, numite „prescripții normative” de Bell (2000: 29) au mai suferit modificări și au fost reformulate, dar ideea de bază a rămas aceeași. O traducere trebuie să ofere o transcriere completă a ideilor prezentate în lucrarea originală, trebuie să respecte stilul și maniera în care a fost scris originalul și trebuie aibă naturalitatea unei compoziții originale. La acestea, Nida (apud Hatim/ Mason 1990: 6) adaugă și faptul că trebuie să producă aceeași reacție cititorului ori același efect.

Unul dintre cele mai controversate concepte cu care operează teoria traducerii este cel de echivalență în traducere. Traducerea este considerată, în principal, un fapt de limbă, și, conform noilor orientări, vizează „producerea unei game întregi de variații în cultura limbii țintă care să corespundă gamei reconstituite din textul-sursă” (Bantaș 1998: 41).

Se consideră că echivalența totală este de nerealizat, din moment ce fiecare limbă are structuri, coduri și reguli proprii. În acest caz, traducătorul are de ales între două variante, nici una dintre ele fără să prezinte neajunsuri. Astfel, acesta poate opta între traducerea cuvânt cu cuvânt (word-for-word translation) care prezintă dezavantajul unei traduceri rigide. Cea de-a doua variantă este traducerea liberă (free translation) care se poate materializa într-o variantă care să sune bine în limba țintă dar care, în situația unei retroversiuni (back-translation) să nu mai corespundă cu originalul. Procesul de traducere, după cum menționează Croitoru (1998: 39), presupune o analiză sintactică, semantică și pragmatică, care se manifestă prin: analiza structurii propoziției (studiind afiș modul, cît și sensul lexical), analiza conținutului propozițional (studiul tranzitivității și a relațiilor logice exprimate în structura sintactică de suprafață), analiza structurii tematice, analiza trăsăturilor registrului, analiza forței ilocuționare care, combinată cu conținutul propozițional, indică un act de vorbire, analiza actului de vorbire pe care îl reprezintă propoziția.

Procesul de traducere se bazează pe principiul de exactitate (adequacy) — un concept mai general decît echivalența, referindu-se la selectarea potrivită și exactă a semnelor lingvistice din limba țintă, avînd în vedere dimensiunile selectate în limba sursă (Croitoru 1996: 44). Rolul traducătorului este deosebit de important deoarece acesta este văzut drept un mediator al procesului de comunicare între cele două limbi (Bell 2000: 32). Acesta decodifică mesajul din limba sursă și îl recodifică în limba țintă. are deci sarcina de a selecta termenii adecvați din limba țintă pentru a reda sensul termenilor din textul sursă.

Conceptul de intraductibilitate

Conceptul de intraductibilitate (untranslatability) este legat de numele lui J. C. Catford (apud Bassnett 1988: 32) care distinge între intraductibilitate culturală — care se datorează “to the absence in the target language culture of a relevant situational feature for the source language text” și intraductibilitate lingvistică — care se referă la situația în care nu există un echivalent în limba țintă pentru un termen din limba sursă, și nici un substitut lexical sau sintactic nu se poate folosi din cauza diferențelor dintre cele două limbi.

De asemenea, trebuie menționat faptul că lipsa unor procedee sau a unei categorii gramaticale din limba țintă nu împiedică traducerea acestora; se pot utiliza mijloace lexicale pentru a li se reda sensul din limba sursă. Este cazul diatezei reflexive din limba română, al cărei conținut informațional poate fi redat în limba engleză. Prezentarea acestor concepte și teorii își găsește justificarea în paginile următoare, unde vom prezenta modalități de redare ale construcțiilor pasive.

Limba engleză comună versus limba engleză pentru scopuri specifice (ESP)

Un alt aspect care se cere clarificat vizează deosebirile dintre limba engleză comună (General English) și limba engleză pentru scopuri specifice (English for Specific Purposes) care au fost și sînt subiectul multor studii, lucrări și dezbateri între specialiști. Limba engleză pentru scopuri specifice presupune procesul de predare — învățare a limbii engleze cu un anumit scop bine definit. Se pornește de la premisa că cei interesați să-și însușească cunoștințe referitoare la unul din domeniile limbii engleze pentru scopuri specifice, stăpînesc gramatica și lexicul limbii engleze comune. Prin urmare, învățarea unui limbaj de specialitate presupune formarea de deprinderi lingvistice și intelectuale pentru a comunica exact și eficient sensuri specifice domeniului respectiv. Sau, după cum notează și Croitoru (1998: 65), implică „integrarea proprietăților gramaticale și de comunicare ale limbajului în situații specifice.” Prin urmare, se urmărește însușirea terminologiei de specialitate care are un rol important. Dar așa cum subliniază și profesorul Frîncu (1999: 148) dicționarele de

specialitate sînt depășite în scurt timp de la apariție datorită fluxului mare de termeni noi care sînt preluați de limbă.

O subdiviziune a limbii engleze pentru scopuri specifice o reprezintă engleza pentru știință și tehnologie — EST (English for Science and Technology) care, potrivit lui Trimble (1985: 6) “covers the areas of English written for academic and professional purposes and of English written for occupational (and vocational purposes, including the often informally written discourse found in trade journals and in scientific and technical materials)”. Prin urmare, EST presupune, după cum subliniază Croitoru (1998: 68), un stoc de unități lexicale, forme gramaticale și funcții comune științei și tehnologiei. Cei doi termeni discutați pînă acum lasă impresia că ar fi sinonimi, dar EST este o ramură a englezei pentru scopuri specifice (ESP), avînd o serie de unități lexicale, forme gramaticale precum și funcții comune științei și tehnologiei.

Caracteristicile discursului științific

Menționăm pentru început părerea lui Quine, citat de Daniela Doboș (2000: 36), care consideră că discursul științific “privileges a world from which persons are virtually excluded, a world of physical entities”. Trebuie spus că discursul științific se caracterizează în ambele limbi prin faptul că prezintă în general idei, teorii, instrucțiuni, descrieri, definiții, clasificări etc. Prin urmare, dintre caracteristicile fundamentale ale discursului științific ar putea fi menționate exprimarea concisă, claritate, precizia, raritatea termenilor, evitarea figurilor de stil în favoarea conceptelor științifice. Limbajul științific avînd o valoare euristică, se caracterizează așadar prin faptul că este precis, noțional, obiectiv, denotativ, rațional. În comunicarea științifică, decodificarea mesajului presupune cunoașterea de către receptor a codului metalingvistic propriu domeniului respectiv. Semnul lingvistic este utilizat pentru a transmite o informație științifică cît mai exact, fiind emis și receptat fără a fi destinat. Potrivit lui Bloomfield (1933: 74), modul în care omul de știință utilizează limba pentru a se exprima este “specialized”, folosind un limbaj propriu domeniului de activitate sau investigare și “peculiar” specific sieși ca autor, însemnînd faptul că printr-un un mod de exprimare concis, utilizînd un număr relativ mic de cuvinte, acesta reușește să transmită un număr însemnat de informații. Din punct de vedere sintactic se remarcă utilizarea frecventă a propozițiilor la diateza pasivă, impersonale, precum și a formulelor lapidare, frazele complexe.

În studiul referitor la sinonimia morfologică a categoriilor gramaticale, Luminița Hoarță-Lăzărescu (1999: 23) menționează că diateza pasivă deține „mai multe mijloace formale de transmitere a aceleiași informații gramaticale de tip categorial”. Prin urmare, forma diatezei pasive construită cu verbul auxiliar *a fi* și participiul verbului împreună cu complementul de agent este sinonimă, din punct de vedere morfologic, cu forma neaccentuată a pronumelui reflexiv *se, s* și complementul de agent (în ambele situații complementul de agent poate fi exprimat sau nu). Diferența dintre cele două forme, specifică autoarea, este că *a fi + participiu* avînd complementul de agent exprimat ar avea un grad redus de ambiguitate. De aceea această formă este mult mai des folosită în stilul științific decît în celelalte stiluri ale limbii. Prin urmare, pasivul cu *a fi* este mult mai des folosit în limba engleză, cu precădere în stilul științific, în primul rînd datorită impresiei de obiectivitate pe care o dă.

În limba engleză comună, în general și în engleza pentru scopuri specifice în particular, propozițiile la diateza pasivă sînt considerate a fi mai clare din moment ce nu se face referire la oameni, sînt de asemenea mai scurte: o propoziție la pasiv începe cu

subiectul și “it is into the subject that scientists put much information, if not the essential one” (Croitoru 1996: 137). În propozițiile pasive din discursul științific, în general, persoana care execută acțiunea nu este importantă. După cum subliniază și J. Swales (apud Croitoru 1996: 138) pasivul este folosit “to give the information in the best possible way: impersonally, concisely, objectively and giving importance to the most important facts”. Prin urmare, se pune accent pe acțiunea în sine, pe persoana sau obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea sau pe rezultatele acesteia. În general, agentul nu este menționat atunci cînd:

1) nu este important sau nu se cunoaște identitatea acestuia: *After the contract **has been typed**, it will be handed over to the chairman of the board.*

2) este evident: *Many cases of glaucoma **can be treated** successfully nowadays.*

3) este reprezentat de oameni sau lucruri în general: *Computers **are generally used** to perform a wide variety of activities with reliability, accuracy and speed.*

4) subiectul activ este exprimat prin mai multe cuvinte: activ: *The union leaders as well as the management have just signed the agreement.*; pasiv: *The agreement has just been signed. (both by the union leaders and the management).*

5) cînd vorbitorul dorește se facă o afirmație impersonală: *The invoice **should have been thoroughly checked** before it **has been handed in!** said the manager.*

6) în general în textul științific scris, unde accentul se pune mai curînd pe evenimente și pe realizări decît pe cel care execută acțiunea: *This cost-effective method **has been applied** in many computer companies.*

O altă utilizare a diatezei pasive care trebuie menționată aici, apare în situația în care agentul este exprimat. În această situație, diateza pasivă se utilizează pentru a pune accent pe cel care execută acțiunea (Quirk 1990: 46). Agentul este de obicei introdus de prepoziția *by*: *The loom (a specialized type of computer that uses punched cards) was invented by Joseph-Marie Jacquard in the early 19th century.*

Vom prezenta în continuare o clasificare a construcțiilor pasive din limba engleză comună, urmată de prezentarea unei imagini care se vrea cît mai completă a tipurilor de construcții pasive din discursul științific care generează probleme de traducere studenților nefilologi.

Tipuri de construcții pasive în limba engleză

O clasificare a construcțiilor pasive din limba engleză comună este realizată de Floriana Popescu (2001: 111), care, în funcție de context, propune:

1) construcțiile pasive propriu-zise (central or true passives), de exemplu:

*The purchase deed **was signed** both by the manager and by the supplier yesterday evening.*

2) construcțiile semi-pasive sau propozițiile mixte (semi-passives or mixed sentences) implică tipuri de propoziții care au caracteristici pasive: predicatul (the verb phrase) este alcătuit dintr-un auxiliar + past participle, dar exprimă a resultant state (se mai numesc și statal passives): *The file **has been deleted** (by the new employee). (verbal) The file is deleted (adjectival).*

Ar trebui menționat aici punctul de vedere al lui Louis Trimble care consideră că, între elementele gramaticale care cauzează dificultăți, distincția passive — stative deține supremația. El definește stative verbs drept “those constructions that on the surface resemble passives in that they consist of the verb ‘to be’ plus a past participle” (Trimble 1985: 115). Propunem, pentru o prezentare a acestor tipuri de verbe în context, următorul set de exemple:

passive verbs:

stative verbs:

A metal bar is heated by a blowtorch. *A computer system is composed of the central processing unit (CPU), main memory, auxiliary memory and input and output devices.*

The payrolls are being checked by the chief accountant. *The motherboard is housed in the computer case.*

După cum se poate vedea din exemplele prezentate, un stative verb descrie starea subiectului gramatical, în timp ce un verb pasiv indică o acțiune al cărui agent poate fi menționat sau nu.

3) construcțiile pseudo-pasive (pseudo-passives or passivals) mai numite și construcții pasive specifice limbii engleze (Croitoru 1998: 85). Acestea sînt constituite dintr-o serie de verbe intransitive care au formă activă, dar înțeles pasiv. În limba română aceste construcții nu au corespondent și de aceea ridică, în general, probleme de traducere. Unele verbe tranzitive la sensul de bază, de exemplu *to sell, to cut, to read* etc. capătă un sens pasiv atunci cînd se folosesc intransitiv. Pentru a reda sensul unui asemenea verb se poate utiliza:

— un reflexiv pasiv: *This guide reads easily. Acest manual se citește ușor.*

— un reflexiv impersonal: *Our latest product marketed is selling well. Ultimul nostru produs lansat pe piață se vinde bine.*

— un pasiv: *The decree reads both ways. Ordonanța poate fi interpretată în două feluri.*

De menționat este faptul că reflexivul impersonal se aseamănă, formal, cu pasivul. Diferența dintre cele două construcții ar fi că în construcția pasivă, autorul acțiunii poate sau nu lipsi în timp ce în construcția reflexiv-impersonală atât autorul, cît și subiectul lipsesc, accentul punîndu-se pe acțiune și nu pe executantul acesteia. Acest tip de construcții (passivals) care sînt alcătuite dintr-un verb de percepție + adjectiv pot fi greu de tradus din moment ce în limba română structura diferă: *Starch syrup tastes sweet. Glucoza are gust dulce/ este dulce la gust.*

Dificultăți în traducerea construcțiilor pasive din discursul științific

După cum s-a mai menționat, în engleza pentru scopuri specifice, construcțiile pasive se folosesc mult mai des decît în engleza comună. Vom încerca să prezentăm tipurile de construcții folosite frecvent în discursul științific care generează dificultăți de traducere.

1) Traducerea construcțiilor pasive ridică de multe ori probleme, în primul rînd datorită faptului că nu în toate cazurile un verb englezesc la diateza pasivă se traduce tot printr-o construcție pasivă și invers. Sînt multe situații cînd acesta se traduce printr-un verb la diateza activă: *You are invited to send your papers to the given address. Vă invităm să trimiteți lucrările la adresa dată.*

2) Există, în limba engleză, o serie de construcții alcătuite din verbe la diateza pasivă folosite frecvent în discursul științific, care sînt de obicei dificil de tradus datorită faptului că diferă topica. Astfel, în engleză o propoziție pasivă poate începe cu subiectul, asupra căruia se concentrează atenția celui care formulează propoziția, în timp ce în română propoziția începe cu predicatul, de exemplu: *The Memorandum of Association is lodged with the Registrar of Companies (UK). Se depune contractul de societate la Registrul Societăților Comerciale.*

Sînt multe cazuri cînd se folosește un verb la diateza reflexivă pentru a reda sensul din limba sursă. De exemplu, se folosește reflexivul impersonal atunci cînd se traduc construcțiile *infinitive + verbs of saying or thinking* din limba engleză:

He is said to be a skilled computer expert. *Se spune despre el că este un expert în calculatoare priceput.*

This computer is believed to be the most powerful on the market. *Se consideră/se crede că acest calculator este cel mai performant apărut pe piață.*

3) Există o serie de verbe numite *passive infinitives* care prezintă structuri diferite la activ și la pasiv. La activ, verbul este urmat de obiect + infinitivul scurt (bare infinitive), în timp ce la pasiv este urmat de un infinitiv lung (to — infinitive). Cele mai dese dificultăți se înregistrează atunci când limba engleză este limba țintă.

Activ: *Programatorul l-a ajutat în cele din urmă să introducă parola.*

Pasiv: *El a fost ajutat în cele din urmă să introducă parola. (de către programator)*

Activ: *The programmer has eventually helped him insert the password.*

Pasiv: *He has been eventually helped to insert the password (by the programmer).*

4) Formele de *passive -ing*, cum ar fi *being* + *-ed* sau formele de *perfect passive -ing*, de exemplu: *having been* + *-ed* pot cauza uneori dificultăți de traducere. Sînt, de obicei, folosite în următoarele situații:

a) după verbe care cer forme în *-ing*: *Most employees admitted being lower-paid rather than being made redundant. Majoritatea angajaților au fost de acord să primească un salariu mai mic decât să fie disponibilizați.*

b) drept formă în *-ing* (participles), avînd sensul ‘pentru că’:

Being retrained, he has decided to look for a better – paid job.

Pentru că s-a recalificat, el s-a hotărît să caute un serviciu mai bine plătit.

Being a low skilled that worker has not been taken on.

Din cauză că nu avea calificările necesare, acel muncitor nu a fost angajat.

c) drept subiect al unei propoziții: *Being unemployed is not something unusual nowadays. Să fii șomer, nu e ceva neobișnuit în zilele noastre.*

5) O altă construcție pasivă frecvent utilizată este *the infinitive structure + verbs of saying or thinking*, despre care s-a mai discutat și care implică utilizarea unui verb la diateza reflexivă pentru a reda sensul din limba sursă: *These computers are known to be the most powerful. Se știe/ se cunoaște faptul că aceste calculatoare sînt cele mai performante.*

Există o serie de verbe numite *report verbs*, cum ar fi: *request, believe, think, claim, mention* etc, care se folosesc cu precădere în construcții pasive impersonale pentru a exprima, în general un punct de vedere care este împărtășit de mai multe persoane. De exemplu: *It is believed that these programs are the most efficient. Se consideră că aceste programe sînt cele mai performante.* Potrivit lui Side și Wellman (1999: 36) sînt trei tipuri de astfel de structuri care se folosesc frecvent la pasiv:

a) *There are believed to be disagreements between the union leaders and the management. Se crede că sînt o serie de neînțelegeri între liderii sindicali și conducere.*

b) *The manager is thought by the production workers to be ousted. Muncitorii din producție cred că directorul va fi îndepărtat din funcție.*

c) *It is believed by the company staff that the current chief accountant will be appointed manager. Personalul firmei crede că actualul contabil șef va fi numit director.*

6) Majoritatea construcțiilor cu *get* și *have* (folosite cu precădere în engleza vorbită) numite și *causatives*, care pot fi folosite atît la activ cît și la pasiv pot cauza probleme de traducere. Astfel, construcția la activ *get* + *person* + *to-infinitive*, sau *have* + *person* + *bare-infinitive*, are sensul de “cause or order somebody to do something”.

The Chairman of the Board will get the trustees to sign the contract.

*The Chairman of the Board will **have** the trustees **sign** the contract.*

Președintele consiliului de administrație îi va determina pe membri să semneze contractul.

Construcția la pasiv *get/ have + object + past participle* are sensul de “arrange for somebody else to do something”.

*She'll **have/get** the printer **fixed** in less than an hour.*

*She is **having** /**getting** her car **checked**.*

7) Colocațiile (ne referim aici la colocațiile verbale) pot fi dificil de tradus datorită diferențelor lexicale și gramaticale existente între două limbi. Prin urmare, există în limba engleză, o serie de verbe care pot fi folosite doar cu anumite prepoziții, de exemplu: *deal with, head for, insist on, prevent from, rely on, save from, reply to* etc.

*Sounds **are converted into** a form suitable for processing by special devices. Sunetele sînt prelucrate/ transformate de dispozitive speciale într-o formă care permite procesarea.*

*The production workers **have been warned against** future redundancies by the union leaders. Muncitorii din producție au fost atenționați / avertizați de către liderii sindicali cu privire la posibilele disponibilizări.*

8) Verbele cu prepoziție și/ sau cu particulă adverbială (*Phrasal Verbs*) sînt verbe specifice limbii engleze. Dintre cele patru tipuri de verbe cu prepoziție și/ sau cu particulă adverbială ne interesează verbele tranzitive (separabile și inseparabile) care sînt folosite des la pasiv, precum și verbele intransitive. Acestea pot cauza probleme de traducere atît datorită faptului că au mai multe sensuri diferite cît și datorită faptului că sînt situații cînd propoziția pasivă se încheie cu prepoziția sau particula adverbială a verbului respectiv.

*Due to undischarged debts, water supplies **have been shut off**.*

Aprovizionarea cu apă s-a sistat din cauza datoriilor neachitate.

*The agenda for the next meeting is **being whipped up**.*

Se discută ordinea de zi pentru ședința următoare.

Activ: *A high price **might weigh** our product marketing **down**.*

Pasiv: *Our product marketing **might be weighed down** (by a high price.)*

Activ: *Un preț prea mare ar putea încetini vînzarea /ar putea împiedica vînzarea rapidă a produsului nostru.*

Pasiv: *Vînzarea produsului nostru ar putea fi încetinită de un preț prea ridicat.*

9) Un alt tip de construcție des folosită în discursul științific este, potrivit lui Croitoru (1996: 135), *the idiom chunk argument* sau *set-phrase*, care cauzează dificultăți de traducere, în principal datorită faptului că ocupă primul loc în propoziția pasivă. De exemplu:

(a) ***Advantage must be taken of** the quality of the raw materials.*

***Trebuie să se profite/ să se beneficieze** de calitatea materiilor prime.*

(b) ***Note should be taken of** this gear drawbacks.*

***Trebuie să se ia în considerare** inconvenientele acestui dispozitiv.*

Pentru partea practică a acestei lucrări vom analiza modalitățile de traducere a diatezei dintr-o publicație bilingvă: *Standarde internaționale de contabilitate* (scrisă de Hennie van Greuning și Marius Koen, Casa de Editură Irecson, București, 2003) a cărei traducere este autorizată de Banca Mondială.

Construcțiile pasive prezentate în clasificarea propusă anterior sînt cel mai frecvent utilizate în discursul științific dar asta nu înseamnă că le vom găsi pe toate reprezentate în această publicație. Se remarcă totuși, numărul mare de propoziții pasive, mai mare chiar și

decît cele active, pentru că interesul autorilor se concentrează asupra efectului pe care aplicarea unuia dintre standardele prezentate îl are asupra rezultatelor și a poziției financiare a unei companii sau a unui departament și nu asupra executanților. Nu ne vom concentra asupra situațiilor de echivalență ci asupra acelor care ar fi putut genera dificultăți de traducere. Este cunoscut faptul că în majoritatea propozițiilor pasive agentul nu este menționat din diferite motive prezentate anterior concentrînd astfel atenția receptorului asupra subiectului propoziției pasive, asupra acțiunii executate de acesta sau asupra efectelor acțiunii. Agentul este menționat în puține cazuri, în general atunci cînd joacă un rol important în propoziție captînd astfel atenția receptorului. Potrivit lui Trimble (1985:118), o propoziție pasivă care are agentul exprimat, furnizează receptorului informații referitoare trei elemente principale: la subiectul gramatical al propoziției; la timpul, aspectul și modul verbului precum și la agent — care este executantul acțiunii exprimate de verb. De exemplu:

The value is determined through valuation, done by a professional valuer. (p. 18) *Valoarea este determinată prin intermediul evaluării, făcută de un evaluator profesionist.*

Trebuie menționat și faptul că multe propoziții pasive păstrează aceeași topică în ambele limbi, acest lucru nu generează dificultăți de traducere dar este posibil ca uneori traducerea să pară forțată, de exemplu: *Cecul a fost completat și predat azi dimineață. The cheque was made out and handed in this morning.*

Prezentăm în continuare cîteva exemple de propoziții pasive, care au o topică specifică limbii engleze, reprezentînd unul din elementele de contrast. Propoziția în română începe cu predicatul pe cînd în engleză propoziția pasivă începe cu subiectul. În engleză, complementul indirect al propoziției active a devenit subiectul construcției pasive în structura de suprafață, ceea ce potrivit lui Croitoru (1998: 85) citîndu-l pe M. Joos este un pasiv secundar (secondary passive).

Bonuses of \$12 million, compared to \$2.3 million of the previous year, had been paid to employees. (p. 32) *Au fost plătite angajaților prime în valoare de 12 mil. \$, față de 2,3 mil. \$ plătite în exercițiul anterior.*

The accounting treatment of inventories under the historical cost system is prescribed. (p. 21) *Este descris tratamentul contabil al stocurilor în sistemul costului istoric.*

Earlier recognition of these gains and losses is permitted. (p. 41) *Este permisă recunoașterea anterioară a câștigurilor și pierderilor.*

Remarcăm în această publicație utilizarea frecventă a verbului modal *should* (despre care trebuie spus că deține cea mai mare frecvență în discursul științific) urmat de infinitiv pasiv sau activ. Potrivit lui Trimble (1985: 119), *should* este utilizat în discursul științific avînd sensul lui *must* în ceea ce privește obligativitatea dar se caracterizează prin “less force, less insistence that something be done (or not be done)”. Studenții nefilologi ar fi tentați să traducă modalul *should* urmat de infinitiv scurt activ sau pasiv cu sensul pe care îl are în engleza comună.

În următoarele exemple remarcăm prezența verbului *to require*, frecvent utilizat în engleza pentru scopuri specifice, care poate cauza dificultăți de traducere mai ales cînd este folosit la pasiv. Traducerea depinde de subiect, dacă este + sau – [animat]. În exemplele propuse, subiectele sînt [- animat] iar sensul verbului este redat prin „este necesară/ sînt necesare”:

Judgement is required when an investment is classified as investment property. (p. 58) *Dacă o investiție este clasificată ca o investiție imobiliară, este necesară utilizarea raționamentului profesional.*

Detailed itemized reconciliation of movements *Reconcilierea detaliată pe elemente a*

in the carrying amount during the period; modificărilor valorii contabile în cursul comparatives are not required. (p. 51) perioadei; nu sînt necesare comparativele.

Atunci cînd subiectul este [+ animat] într-o propoziție pasivă, varianta românească poate fi: *I se cere/ trebuie să/ este necesar să*, ca în următorul exemplu: *The auditor is required to use... . Revizorul contabil i se cere/ trebuie să utilizeze... .*

Dificil de tradus pot fi și formele active în *-ing* care urmează după verbe cum ar fi cel menționat anterior (*require*) sau verbe de genul: *need* sau *want*, care au un înțeles pasiv:

Operating costs need updating before... . (p. 12) Costurile de exploatare trebuie să fie actualizate înainte de... .

Prezența adverbelor *likely*, *unlikely* în propoziții pasive poate ridica dificultăți în redarea în limba țintă. Sensul din discursul științific al lui *likely* este de ‘probability or apparently destined (usually followed by an infinitive)’ (Webster 1996: 830), iar *unlikely* are sensul de ‘not likely to be or occur; improbable; marked by doubt’ (Webster 1996: 1556).

These exposure limits are likely to be tied to Aceste limite de expunere sînt probabil legate performance... . (p. 44) de performanțele... .

Un alt tip de construcție prezentată în clasificarea propusă la începutul lucrării este *the idiom chunk argument* sau *set-phrase*, care, potrivit lui Croitoru (1996: 135) este o construcție frecvent utilizată în discursul științific cauzînd dificultăți de traducere, mai ales în propozițiile pasive. Am identificat două asemenea exemple pentru a ilustra modul cum pot fi redate.

The purpose for which the inventory is held La momentul estimării, se ia în considerare, should be taken into account at the time of the estimate. (p. 22) de asemenea, scopul pentru care stocurile sînt deținute.

However, consideration should be given to Totuși, întreprinderea trebuie să aibă în vedere dacă este adecvată aplicarea going concern concept in the preparation of the principiului continuității activității la financial statements. (p. 34) întocmirea situațiilor financiare.

După cum am încercat să demonstrăm, traducerea unui text de specialitate depinde în mare măsură de cunoașterea caracteristicilor textului necesare pentru decodarea mesajului. Depinde, într-o egală măsură, de cunoștințele generale ale traducătorului și în mod deosebit de cunoștințele acestuia referitoare la domeniul căruia îi aparține textul. Transpunerea mesajului în limba țintă, presupune utilizarea unei terminologii adecvate, aspect care implică o bună cunoaștere a teoriilor, fenomenelor și proceselor prezentate în textul sursă (traductologiei recomandă în acest sens colaborarea traducătorului cu un specialist din domeniul respectiv). Pe lîngă acestea, traducătorul trebuie să fie familiarizat cu construcțiile gramaticale utilizate și este indicat ca în textul țintă să întrebuițeze termeni și structuri care să evite orice ambiguitate sau neînțelegere. Construcțiile pasive, fiind destul de numeroase și frecvent utilizate în engleza pentru scopuri specifice pot prezenta dificultăți de traducere dar o bună cunoaștere a acestor construcții precum și a posibilităților de traducere pot îndepărta acest neajuns.

Concluzii

În traducerea diatezei este important ca traducătorul să fie în măsură să înțeleagă, să deducă structura de adîncime pentru a reda corect structura de suprafață. Pentru redarea diatezei active după cum s-a demonstrat se poate utiliza tot un verb activ și în limba țintă sau sînt situații cînd se utilizează un pasiv (cu precădere în discursul științific) în funcție de interesul vorbitorului (asupra subiectului — se va utiliza diateza activă, sau asupra

obiectului — diateza pasivă). Redarea corectă a conținutului informațional al diatezei presupune în primul rând conștientizarea regulilor gramaticale care implică în primul rând competență lingvistică. Se impune analiza registrului, respectarea contextului situațional, stabilirea echivalenței. Traducerea diatezei implică deci cunoștințe gramaticale, semantice, stilistice, pragmatice, culturale, simț al limbii, și chiar intuiție și talent.

Bibliografie

- Bădescu, Alice, *Gramatica limbii engleze*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
- Bantaș, Andrei, *Essential English. Limba engleză în liste și tabele*, Editura Teora, București, 1991.
- Bantaș, Andrei/ Croitoru, Elena, *Didactica traducerii*, Editura Teora, București, 1998.
- Bassnett–McGuire, Susan, *Translation Studies*, Routledge, London, 1980.
- Bell, Roger T., *Teoria și practica traducerii*, Editura Polirom, Iași, 2000.
- Bloomfield, L., *Linguistics Aspects of Science*, vol. I, International Encyclopedia of Science, 1933.
- Catford, J. C., *A Linguistic Theory of Translation. An Essay of Applied Linguistics*, Oxford University Press, London, 1980.
- Croitoru, Elena, *Interpretation and Translation*, Editura Porto – Franco, Galați, 1996.
- Doboș, D., *English Special Languages and Nominality*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1999.
- Greenbaum, S./ Quirk, R., *A Student's Grammar of the English Language*, Longman, 1990.
- Frâncu, Constantin, *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1999.
- Hatim, I./ Mason, B., *Discourse and the Translator*, Longman, London, 1992.
- Hoartă Lăzărescu, Luminița, *Sinonimia și omonimia gramaticală în limba română*, Editura Cermi, Iași, 1999.
- Levițchi, Leon/ Preda, Ioan, *Gramatica limbii engleze*, Editura 100+1 Grammar, București, 1997.
- Popescu, Floriana, *The Verb and the Verb Phrase in Contemporary English*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2001.
- Side, Richard/ Wellman, Guy, *Grammar and Vocabulary for Cambridge Advanced and Proficiency*, Longman, 2000.
- Trimble, Louis, *English for Science and Technology. A Discourse Approach*, Cambridge University Press, 1985.
- ***, *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy Books, New York, 1996.